

Pääkaupunkiseudun tarkastustoimien ja HUS:n yhteisarviointi 2018 lasten ja nuorten pääsystä mielenterveyspalvelujen piiriin

235/06.00.00/2019

SOVV 14.08.2019 § 58

Lisätiedot:

johtava ylilääkäri Pia Höglund, puh. 050 379 4491
sivistystoimenjohtaja Heidi Backman, puh. 050 566 8800
etunimi.sukunimi@kauniainen.fi

Lasten ja nuorten pääsy mielenterveyspalvelujen piiriin oli pääkaupunkiseudun kaupunkien ja HUSin tarkastustoimien yhteisarvioinnin kohteena. Arvioinnissa toteutettiin haastattelut Helsingissä, Espoossa ja Vantaalla ja HUS:ssa, Kauniaisten osalta tiedot hankittiin sähköpostitiedustelulla. Arviointia ohjasi tarkastuslautakuntien puheenjohtajista koostuva ohjausryhmä ja sen toteutti ulkoisen tarkastuksen työntekijöistä koottu työryhmä.

Arvioinnin pääkysymys oli, pääsevätkö pääkaupunkiseudun lapset ja nuoret mielenterveyspalvelujen piiriin sujuvasti ja seurataanko hoidon tuloksellisuutta. Arviointi koski 7–17-vuotiaita lapsia ja nuoria ja rajattiin kosemaan kiireetöntä avohoitoa perusterveydenhuollossa, opiskeluhoitoa, perheneuvolaa ja nuorisolle suunnattua vastaavaa palvelua sekä erikoissairaanhoidon palveluita. Lisäksi kuultiin lastensuojelun näkemyksiä. Esimerkkinä tarkasteltiin kahden potilasryhmän hoitoon pääsyä, lapsilla aktiivisuuden ja tarkkaavaisuuden häiriö (ADHD) ja nuorilla syömishäiriö.

Yleisesti arvioinnin tuloksena todettiin, että lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen piiriin pääsy ei ole sujuvaa. Kaupunkien lapsille ja nuorille tarjoamat mielenterveyspalvelut poikkeavat toisistaan varsin paljon. Palvelut ovat pirstaleisia ja niihin on ruuhkaa. Erikoissairaanhoidon lähetemäärät ovat kasvaneet voimakkaasti ja hoitoon pääsyn odotusaika on pidentynyt. Toisaalta matalan kynnyksen palveluissa, vaikka niihin pääsy onnistuisikin, ei välttämättä kyetä hoidollisesti auttamaan lasta tai nuorta, koska hoidollisia, strukturoituista interventioista koostuvia palveluja on niukasti tarjolla. Tämä koskee erityisesti ruotsinkielisiä palveluja.

Kaupunkien ja HUS:n tarkastustoimet antoivat yhteisiä suosituksia lasten ja nuorten mielenterveyden hoidon parantamiseksi.

Lautakunta toteaa suosituksenaan, että

Kasvatuksen ja koulutuksen toimialan tulee

- lisätä oppilas- ja opiskeluhoollon psykologipalvelujen saatavuutta

Sosiaali- ja terveystoimialan tulee

- tehdä yhteistyötä lääkärin rekrytointiongelmien helpottamiseksi lasten- ja nuortenpsykiatriassa. Lääkäripulasta tulee aktiivisesti viestittää

sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön lääkäreiden koulutusmäärien lisäämiseksi ja lasten- ja nuorisopsykiatrian erikoislääkäreiden saatavuuden varmistamiseksi jatkossa.

- tehdä yhteistyötä HUSin lasten- ja nuortenpsykiatrian kanssa lähete-käytännön sujuvoittamiseksi lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa, jotta hoitoon pääsy nopeutuu.
- tehdä yhteistyötä HUSin nuortenpsykiatrian kanssa työnjaon selkiyttämiseksi erityisesti nuorten mielenterveyspalveluissa.
- kehittää lastensuojelun palveluja yhteistyössä HUSin nuortenpsykiatrian kanssa siten, että apua tarvitseville nuorille voidaan tarjota hoitoa viipymättä eikä heitä jouduta tarpeettomasti sijoittamaan hoidon puutteen takia.

Sosiaali- ja terveystoimialan sekä kasvatuksen ja koulutuksen toimialan tulee

- selvittää mahdollisuus parantaa lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen saatavuutta lisäämällä koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoon psykiatrisia sairaanhoitajia.
- viimeistään psykiatrista hoitoa edellyttävissä tilanteissa yhteistyössä nimetä lapselle tai nuorelle lääkäri ja vastuhenkilö, joka koordinoi palveluja ja vastaa tiedonkulusta.

Lisäksi arviointiraportissa kiinnitettiin huomiota tarpeeseen lisätä lasten ja nuorten psykiatrisiin palveluihin liittyviä konsultaatiomahdollisuuksia ja parantaa tiedon kulkua erikoissairaanhoidon ja perustason palvelujen välillä.

Arviointiraportin suositukset Kauniaisten näkökulmasta

Mielenterveyshäiriöt ovat yleisiä sekä lapsilla että aikuisilla. Kansainvälisissä tutkimuksissa on arvioitu, että n. 15–25 %:lla lapsista tai nuorista on tai on ollut jokin psykiatrinen häiriö, heistä 2/3:lla häiriö on vakavalla tavalla häirinyt toimintakykyä. Kauniaisissa tämä tarkoittaisi 350–550 lasta, joista n. 300 toimintakyvyssä on merkittävää laskua. THL:n Kouluterveyskyselyssä v. 2017 10 % Kauniaisten 4. ja 5. luokan pojista ja 16 % tytöistä ilmoitti mielialan laskuun liittyviä ongelmia.

Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluissa keskeinen tavoite on ollut painopisteen siirtäminen erityispalveluista peruspalveluihin ja samalla peruspalveluiden vahvistaminen valmiuksilla ennaltaehkäisevään työskentelyyn, matalan kynnyksen puuttumiseen sekä lievien mielenterveysongelmien hoitamiseen perustasolla. Oikea-aikaisella palvelulla pystytään ehkäisemään ongelmien hankaloitumista ja perheiden leimautumisen kokemuksia.

LAPE-hankkeen yhtenä tavoitteena oli uudistaa mielenterveys- ja lastensuojelupalveluita. Selkeämmät rakenteet, yhtenäiset toimintamallit, systemaattinen asiakashyödyn mittaaminen ja varhaisempi avun ja tuen saanti ovat olleet hankkeen keskeisiä tavoitteita. Syntyneiden toimintamallien käyttöön ottamisesta on sovittu kuntien yhteistyössä. Näitä ovat mm. opis-

keluhuolto, konsultaatiokäytänteet, poissaolojen seuranta ja niihin puuttuminen, psykologin asiakastyön arviointityökalu.

Selvityksessä todetaan, että koulu- ja opiskeluterveydenhuollon henkilöstön työaika kuuluu lakisääteisiin terveystarkastuksiin ja aikaa yksilötyöhön on vähän. Kouluterveydenhoitajien laskennallinen suositus (STM) peruskoulussa 600 oppilasta/ terveydenhoitaja, lukioissa ja ammattioppilaitoksissa 600–800 opiskelijaa/ terveydenhoitaja ja ammattikorkeakoulussa 800–1000 oppilasta/ terveydenhoitaja toteutuu Kauniaisissa vaihtelevasti. Ala-asteen opetuksen osalta resurssi on suosituksen mukainen, mutta suomenkielisen yläkoulun ja lukion osalta mitoitus on alimittainen. Lääkäriresurssin osalta Kauniaisissa kohdentuu koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoon n. 0.5 vakanssia, joka on STM suositusta niukempi (1 vakanssi / 2000 oppilasta). Resurssivajetta on osittain pyrkimys vähentää YLE-erikoistuvan määräaikaisella vakanssilla, mutta resurssivaje myös kiireettömän vastaanottotyön puolella (laskennallisesti 1 vakanssi, koostuu osa-aikaisuuksista) on toistaiseksi hidastanut uudelleenjärjestelyä.

Kauniaisissa ei ole perustasolla lasten ja nuorten mielenterveyden häiriöihin hoitoa tarjoavaa psykiatrista yksikköä. Perheneuvola tarjoaa palveluja alle 18-vuotiaille, aikuispalvelut (psykiatrinen sairaanhoitaja ja psykologi) yli 18-vuotiaille ja opiskelijaterveydenhuollon psykiatrinen sairaanhoitaja opiskelijoille. Oppilashuollon psykologi- ja kuraattoripalvelut ovat hyvin resursoituja. Matalan kynnyksen päihde- ja mielenterveyspalveluja ostetaan myös A-klinikan nuorisosemalta Leppävaarasta ja Folkhälsanilta Helsingistä. Palvelukenttä on sirpaloitunut ja matalan kynnyksen palveluja hyödynnetään osittain sattumanvaraisesti. Monialaisen yhteistyön haasteena voidaan nostaa myös se, että opiskelijat tulevat muista kunnista. Lukio-opetuksessa jopa 74 % ja muissa oppilaitoksissa, HUMAK ja Raamattuopisto, lähes kaikki opiskelijat tulevat Kauniaisten ulkopuolelta.

Erikoissairaanhoidon lähetemäärät ovat kasvaneet kaikissa kaupungeissa sekä lasten- että nuorisopsykiatriassa. Kauniaisissa lähetemäärät ovat viimeisen neljän vuoden aikana nousseet 120 % ja nuorisopsykiatrilleenkin 73 %. Lähetteen määrä kokonaisuudessaan oli vuonna 2018 57 kappaletta. Lähetteen erikoissairaanhoidon voi tehdä ainoastaan lääkäri. Läheteprosessi on työläs ja edellyttää runsaasti taustatietojen selvitystyötä. Hoitoon pääsyn parantamiseksi arviointiryhmä nostaa esille lähetekäytännön keventämisen siten, että taustaselvitykset tehdään vain niiltä osin, kun ne ovat asian kannalta välttämättömiä.

Erikoissairaanhoidosta peruspalveluihin jatkohoitoon ohjauksessa on niin ikään sattumanvaraisuutta, myös Kauniaisissa. Peruspalveluissa voi olla epäselvää, kenelle jatkohoito ammatillisesti kuuluisi, eikä tieto hoitosuunnitelmasta kulje optimaalisesti. ”Saattaen vaihto”-menettelytapa mahdollistaisi perusterveydenhuollon, oppilashuollon ja sosiaalityön toimijoiden paremman osallistamisen lapsen ja nuoren hoitoon ja tukemiseen omassa lähiympäristössään. Selkeät, yksilölliset toimintaohjeet, yhteydenottomahdollisuus erikoissairaanhoidon hoitojakson jälkeen ja erikoissairaanhoidon jalkautuminen kouluihin ja perusterveydenhuoltoon olisi hyödyllistä. Ratkaisuksi selvitystyöryhmä ehdottaa jatkohoidon vastuuhenkilön nimeämistä. Vastuuhenkilön tehtävä on koordinoida palvelua antavien/antaneiden tahojen osallistumisen jatkohoitoneuvotteluihin.

Yhteistyötä eri toimijoiden (pth, esh, siv, sote) välillä suositellaan kehitettäväksi mm. yhteisten hoitoketjujen avulla. HYKS Varhain- toimintaa suositellaan laajennettavaksi ja tunnettavuutta lisättäväksi. Tätäkin kautta on mahdollista saavuttaa paremmin yhteisymmärrystä eri ammattiryhmien rooleista mielenterveyspalvelujen hoidossa.

LAPE- hankkeessa tehty työ tarjoaa toimintamalleja mm. opiskeluhooltoon, koulupoissaolojen seurantaan ja yhteistyöprosesseihin, jotka Kauniaisissa liittyvät vuoden 2019 strategiisiin tavoitteisiin (kohta 1.3). Yhteistyö Kauniaisten sosiaali- ja terveystoimen ja sivistystoimen välillä on vakiintunutta, mikä onkin onnistumisen välttämätön edellytys.

Arviointikertomus käsiteltiin sosiaali- ja terveysvaliokunnan kesäkuun kokouksessa. Sosiaali- ja terveystoimella ja sivistystoimella on jo nyt strategisia hankkeita, jotka liittyvät lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen ja opiskeluhoollon parantamiseen, ehkäisevään päihdetyöhön ja hyvinvoinnin lisäämiseen (talousarviossa 2019, kohta 1.3). Nämä tulevat olemaan tärkeitä yhteisiä painopisteitä myös vuoden 2020 strategisten tavoitteiden suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Sivistystoimen kannalta on tärkeää, että eri kieliryhmien tarpeet huomioidaan ja että niin suomen- kuin ruotsinkielistenkin palveluiden kattavuus voidaan taata. Lisäksi sivistystoimi tähdentää moniammatillisen yhteistyön tärkeyttä myös yhteisöllisessä oppilashuollossa sekä sen päätavoitteessa: ennalta ehkäisevässä työssä. Sivistystoimen näkökantaa tukevat ne kehittämis ehdotukset, jotka tuodaan esiin oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa sekä Karvin vuonna 2018 julkaistussa raportissa oppilas- ja opiskelijahuoltolain toimeenpanon arvioinnista.

Raportin yhteenveto:

https://karvi.fi/app/uploads/2018/04/Opiskeluhoolto_tiivistelmä_yleissivistävä-koulutus.pdf

Liite 1: Arviointimuistio

Liite 2: Kauniaisten tarkastusvaliokunnan arviointikertomuksen liite 1

Sivistystoimenjohtaja:

Valiokunta merkitsee tiedoksi pääkaupunkiseudun tarkastustoimien ja HUS:n lasten ja nuorten mielenterveyspalvelujen piiriin pääsyä koskevan yhteisarvioinnin vuodelta 2018.

Päätös:

Päätösehdotus hyväksyttiin.